

פרשת בהר

ויקרא פרק-כה

{א} בהר סיני וגו'. צריך לדעת למה הזכיר הר סיני במצוה זו, והגם שרבותינו ז"ל אמרו (תורת כהנים) כי ללמד בא שכל המצות נאמרו כללותיהן ופרטותיהן בסיני, עדיין יש מקום לשאלתינו למה לא לימד זה אלא במצוה זו בדיוק ולא במצוה ראשונה או אחרונה, ואולי כי לצד שהזכיר מתנת הארץ דכתיב **אשר אני נותן** דקדק לומר בהר סיני, לומר כי מחמת הר סיני פירוש מה שקיבלו בו היא שנגמרה המתנה, שעל מנת תורה נתן ה' את הארץ:

עוד על פי מאמר הגמרא מסכת עבודה זרה (כ'). ופסקו רמב"ם בפרק ג' מהלכות זכיה וזה לשונו אסור לתת לעכו"ם מתנת חנם ע"כ ואם כן ישראל קודם שקבלו התורה דינם כעכו"ם ואחר קבלת תורה יכול ליתן להם, לזה אמר **בהר סיני** שבזה יוכל לומר אשר אני נותן לכם, ובזה נתישב גם כן למה הוצרך לומר אשר אני נותן כי פשיטא כי הוא הנותן ואין אחר לטעות בו, ותמצא שבפרשת קדושים (לעיל י"ט כ"ג) אמר כי תבואו אל הארץ ונטעתם וגו' ולא הוצרך לומר בה סימן, אלא שנתכוון למה שכתבנו, ומעתה יתיישב למה בחר ה' ללמד בנין אב זה לכל התורה בפרשה זו ולא בפרשה אחרת:

{ב} דבר וגו' ואמרת וגו'. טעם הכפל, לצד שיש במצוה זו ענין מניעת עבודת אדמה והפקרת הפירות העולים מהאילנות וצמח האדמה, כנגד מניעת עבודת האדמה והכנת הצלחתו אמר **דבר** לשון קושי, כי הוא דבר שאין רצון אדם חפצה בו לצד היותו מניעת הטוב, וכנגד הפקרת הצומח אמר **ואמרת**, כי הוא דבר שכל אחד ישמח בו שיאמר ידו בכל, גם לצד ההבטחות שצוה בענין (פסוק כ"א) ועשת את התבואה לשלש השנים אמר ואמרת אמירה המסעדת את הלב:

עוד ירצה לצד שמצוה זו של שביתת הארץ יש בה ב' דברים, הא' דבר מלך שלטון שעל עבדיו חיוב לקיים כל דבר, והב' הגם שיהיה דבר זה בין אדם לחבירו יתחייב עשותו כפי הדין, כי הנותן מתנה לחברו ומתנה עמו בשעת המתנה תנאו קיים, וכמו כן האדון ב"ה בשעת המתנה מתנה תנאים כאומרו אשר אני נותן ולא אמר אשר נתתי, אשר על כן אמר כנגד דבר מלך שלטון אמר דבר, וכנגד היות הדבר מתחייב מהמשפט אמר ואמרת פירוש בלא טעם גזירת מלך יקבלו המאמר:

ושבתה הארץ וגו'. צריך לדעת מה היא כוונת הכתוב במאמר זה, אם על שנת השמיטה הרי הוא אומר בסמוך ובשנה השביעית שבת שבתון:

אכן נתכוון ה' לומר סמוך לזכרון הנתינה להם שיור לה' בארץ, והוא אומרו **אני נותן** ולא מתנה חלוטה אלא **ושבתה וגו' לה'**, וחזר ופירש שיעור שבת זה, אם חודש, אם שנה, בכמה שנים, ואמר **שש שנים** ובשנה השביעית **שבת וגו'**, ומעתה אם לא היה אומר הכתוב ושבתה וגו' אלא מה שאמר אחר כך ובשנה השביעית לא הייתי יודע ששייר ה' לעצמו שנה זו אלא שנתן מתנה חלוטה לצמיתות ולא כן הוא:

והצצתי וראיתי כי אלהים חשבה לטובה בסדר מעשה זה, כי אם היה ה' נותן הארץ על תנאי בהבטל התנאי תתבטל המתנה, ובמה שעשה השיור כשישלחו יד בשיור לא מפני זה תתבטל המתנה אלא עליהם לפרוע כל העולה בשיור, והעד הנאמן מה שאמר הכתוב (לקמן כ"ו ל"ד) אז תרצה הארץ את שבתותיה את אשר לא שבתה וגו', ומעתה אין ביטול למתנת הארץ עד עולם:

עוד נראה טעם סמיכות ושבתה לאשר אני נותן, על פי דבריהם שאמרו (ב"מ כ"ג). הן של תלמיד חכם במקום שבועה, והחכם אשר ממנו תוצאות חכמה הוא ה' אלהים, ולזה כשהוציא מפי עליון אני נותן אמירתו במקום שבועה. או גם כן לצד שמתנת ה' לישראל דין צדקה יש לה ואמירתה כדין נדר (ר"ה ו'). ולזה תקף ומיד תוך כדי דיבור לאומרו אשר אני נותן אמר ושבתה הארץ וגו', וזולת זה מה שאמר אחר כך ובשנה השביעית וגו' אינו תוך כדי דיבור למאמר הנתינה שהרי הפסיק במאמר שש שנים וגו' ושש שנים וגו':

{ג} שש שנים וגו'. נתכוון ליתן עשה על הזריעה וגו' ועל הזמירה של שנה שביעית, כי לאו הבא מכלל עשה עשה (פסחים מ"א:), והגם שכתב רמב"ם בהלכות שמיטה (פ"א) כי עשה נשמע מאומרו ושבתה

הארץ שבת וגו', אף על פי כן אינו נשמע משם עשה דזריעה ועשה דזמירה, או אולי לחייבו בב' עשין, ועיין בפסוק ואספת:

ושש שנים תזמור. כפל לומר ושש שנים ולא הספיק לומר שש שנים תזרע שך ותזמור כרמך, יתבאר על דרך אומרם ז"ל בפרק ה' דשביעית וז"ל בנות שוח שביעית שלהם שנייה וכו', וכתבו הטעם משום שאנו הולכים בהם אחר חנטה וכיון שחנטו בשביעית דינם כפירות שביעית ואסורים בשנה שניה לשביעית, הרי שבאילנות אנו הולכים אחר חנטה ובדגן ובירקות אנו הולכים בהם אחר לקיטה כמו שאמרו בפרק קמא דראש השנה (י"ג:), ואשר על כן הבדיל ה' ואמר שש שנים של זרעוני שדה בפני עצמן ושש שנים של הכרם בפני עצמן לצד שאין משפטן שוה שזה אנו הולכים בו אחר לקיטה וזה אנו הולכים בו אחר חניטה:

ואספת וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לומר ואספת, ואולי שנתכוון לדייק **ואספת את תבואתה** ולא ספייחיה העולים בשביעית, והכוונה בזה ליתן עשה על אסיפת ספייחים כי לאו הבא מכלל עשה עשה, או ירצה להבטיח שהגם שזרעו הארץ שש שנים וכפי טבע הארץ כשזרעה שנה אחר שנה לא תתן כחה, וכמאמרם ז"ל (ב"ב כ"ט). זרע שנה אחת ומובירה שנה אחת וכו', שבזה תתן כחה אבל שנה על שנה ובפרט שש שנים ודאי שתכחש הארץ, ויאמר האומר הנה טוב מאד שתשבות הארץ באופן אחד בסדר שתתן כחה בשנת הזריעה, ואין לדבר זה גבול שתהיה שנה השביעית בדיוק שנת שבתון, לזה אמר **שש שנים** ואף על פי כן **ואספת את תבואתה** בגדר הראוי לה בלא הכחשה משנה לשנה, ואין צורך להוביר אותה בשנה משני השש כי יצו ה' את הברכה בארץ הקדושה, ואולי כי לזה גם כן נתכוון באמרו **דבר ואמרת**, דבר כפשטה, ואמרת כי אדרבה מתנה טובה אני נותן להם שיזרעו השדה וכו' שש שנים זה אחר זה ולא תכחש הארץ מתת כחה בשוב מבלי שיצטרכו להוביר זולת שנה השביעית למצות מלך:

עוד יתבאר על דרך מה שאמרו בסנהדרין דף כ"ו וז"ל מכריז ר' ינאי פוקו זרעו בשביעית משום ארנונא, וכתבו התוספות ואם תאמר משום ארנונא התירו לחרוש בשביעית דאורייתא וי"ל וכו' אי נמי י"ל דפיקוח נפש הוא ששואל ממנו ואין לו וכו' ע"כ, והוא מאמר הכתוב **שש שנים וגו' ואספת וגו'** פירוש אימתי אין אני מתיר לך אלא שש ולא שבע ואספת כשאתה זרע לאסוף לעצמך אבל לארנונא לתת למושל זרעו אפילו בשביעית כדברי ר' ינאי:

והיתה שבת וגו'. פירוש שלא תאמר שיהיה משפטו כשאר שולחן הגבוה שהכהנים זוכים בו אלא לכם לכולכם יחד כהנים לויים ישראלים וכו', וחזר ופרט לך וגו', ואם תאמר אם כן למה נאמר לכם שלא היה לו לומד אלא הארץ לאכלה לך וגו', ונראה כי חש לומר בדרך זה שהייתי אומר הקודם בפסוק קודם באכילה, כדרך שאמרו (ספרי) ענייך ועניי עירך וגו' ממה שאמר הכתוב (רבידים ט"ו ז') כי יהיה בך אביון וגו', לזה קדם הכתוב וכלל כולם יחד ואמר לכם שאין גדר לאחד יותר מחבירו בפירות שביעית:

וכי תמכרו וגו'. בתורת כהנים אמרו וז"ל מנין שאין אונאה לקרקעות תלמוד לומר או קנה מיד אל תונו המטלטלין יש להם אונאה ואין אונאה לקרקעות ע"כ, ובגמרא (ב"מ נ"ו.) הקשו מפסוק את כל ארצו מידו והעלו כל ידו ידו ממש ושאיני התם דליכא למימר הכי ע"כ, קשה ונלמוד משם שכשיאמר ידו אין ידו ממש וי"ל שתיבת ידו משמעותו הוא ידו ממש אלא שגם יכול להיות נשמע גם כן רשותו אבל משמעות ידו הוא יותר קרוב בנשמע, ולזה כשיאמר הכתוב ידו הגם שב' הפירושים צודקים בה אין אני דן בה אלא הדרגה היותר קרובה שהוא ידו, ואם אין כוונת הכתוב לומר ידו ממש עליו שלא לומר תיבה שנוכל לפרש בה הבנה זרה, מה שאין כן במקום שאין לפרש בה אלא פירוש אחד לא יחוש הכתוב לדבר בלשון שיכול לישמע בו הענין. ונשאר לנו לחקור זאת לדבריהם ז"ל שדרשו שאזהרת אל תונו אינה אלא במטלטלין והלא עיקר הכתוב במכר קרקעות נאמר:

ונראה כי הגם שרבותינו ז"ל דרשו כן הוא על פי ההלכות שהיה בידם מסיני סמכום בכתובים ועל כל פנים יתיישב הכתוב לפי פשוטו על זה הדרך כי לצד שצוה ה' על הארץ שלא תמכר לצמיתות צוה שלא יאנה המוכר ללוקח שאינו בקי במשפטי התורה כי הארץ תהיה לו ולזרעו עד עולם, ואחר כך יבוא בטענת דבר מלך להחזירה לו, ודבר זה כיוצא באונאה זו יוצדק גם בקרקעות המוכר קרקע על מנת שאין עליה מערערים ויצאו עליה מערערים שהוא ביטול מקח, וכאן אין לך מערערים כהוא עצמו שחוזר לערער על שדהו להחזירו בטענת זכות התורה, לזה צוה ה' ואמר במספר שנים וגו' ימכר לך, אלא במה שאמר הכתוב אל תונו סתם שכלל כל מין אונאה זה אינו אלא במטלטלין כמו שדקדק לומר קנו מיד כדברי רבותינו ז"ל:

טו) במספר וגו' אחר היובל. צריך לדעת א' למה אמר אחר היובל ולא אמר עד היובל כי שנים הנקנים הם מזמן הקנייה עד היובל לא מה שעברו משנת היובל עד זמן הקנייה, ב' למה שינה הכתוב לשונו כשהזכיר מספר שנים אמר תקנה ותלה הדבר בלוקח וכשהזכיר מספר תבואות אמר ימכר לך יחס הדבר למוכר, ובמסכת ערכין פרק המוכר (כ"ט:): תנן המוכר שדהו בשעת היובל אינו מותר לגאול פחות מב' שנים שנאמר במספר שני תבואות, היתה שנת שדפון או שביעית אינה עולה מן המנין, ר"א אומר מכרה לו בראש השנה מלאה פירות הרי זה אוכל ג' תבואות ע"כ, ובגמרא אינו גואל לא קתני אלא אינו מותר אלמא קסבר איסורא נמי איכא, ולא מבעיא מוכר דקאי בעשה דכתיב ימכר לך אלא אפילו לוקח נמי קאי בעשה דכתיב תקנה ע"כ, עוד תניא שם ז"ל אכלה שנה אחת לפני היובל משלימין לו שנה אחרת אחר היובל ע"כ, נמצינו אומרים ד' הלכות הא' מצוה לשניהם שלא יהיה המכר פחות מגבול האמור בכתוב, ב' שאם היו ג' תבואות בב' שנים הם ללוקח, הג' אם לא היו תבואות בב' שנים כגון שנת שדפון וכו' אינה עולה לו מן המנין, הד' אם אירע יובל בתוך הב' שנים אינה יוצאה עד שישלימו ב' שנים, ופסק הרמב"ם לד' הלכות אלו בפרק י"א מהלכות שמיטה ויובל:

ועל פי זה יתיישבו הדקדוקים על נכון אומרו **במספר שנים אחר היובל** פירוש מספר השנים שאומר הכתוב יתחייבו להיות הגם שישלמו אחר היובל כי אין היובל מפקיעם, ושינה הכתוב לשונו לומר פעם אחד תקנה ופעם אחד ימכר להטיל מצוה על הלוקח ועל המוכר שלא יהיה המכר פחות מהאמור, והזכיר השנים והתבואות לתת זכות השנים וזכות התבואות, ואמר **מספר תבואות** ולא אמר מספר תבואה לאם היו שנים שאין בהם תבואה או מחמת שדפון או שנת שמיטה ויובל אינם עולים לו מהמנין, ויש לדעת טעם נכון בדבר זה למה יאסור ה' ללוקח לבל יחזיר השדה פחות מב' שנים וכו' וכי אסור לו לאדם לתת או למחול ממונו או להפקירו ויהיה זה כאחד מהם, ואולי לצד כי רצונו יתברך הוא לבל ימכור אדם שדהו, וכמו שדרשו ז"ל (תודת כהנים בפסוק כ"ה) כי ימוך אחיך וגו' שאין אדם רשאי למכור שדהו ולהניח המעות וכו', לזה יכוון ה' בצו ללוקח לבל ישיב הקנין למוכר כדי שבאמצעות הדבר יעמוד בין עיניו החלט החזרה תוך ב' שנים ולפעמים ימנע מחמת זה ולא ימכור:

עוד נראה על פי מה שכתב רמב"ם שם בפרק י"א ז"ל המוכר שדהו לששים שנה אינה יוצאה ביובל שאינו חוזר ביובל אלא דבר הנמכר סתם או לצמיתות ע"כ, והכסף משנה לא רשם מנין הוציא הרב דין זה, ואולי כי דין זה הוא מה שרשם ה' במאמר זה על זה הדרך **במספר שנים אחר היובל** פירוש כשהוא מוכר במספר השנים למ' או ס' שנה ומעלה, ימכור פירוש יכול למכור וימשך המכר גם אחר היובל ואין היובל מפסיק להוציאה מידו כיון שמכר למספר שנים, ומה שגמר אומר **במספר שני תבואות** וגו' פירוש נותן טעם לדבר למה מכר לשנים ימשך אחר היובל, ואמר במספר שני תבואות ימכר לך מכר זה, פירוש כיון שמוכר לשנים הרי זה אינו מוכר אלא שני תבואות לא גוף הקרקע, שעל מכירתו הוא שמקפיד הכתוב:

יז) ולא תונו וגו'. רבותינו ז"ל דרשו (ב"מ נ"ח:): שהכתוב מדבר באונאת דברים, ולפי פשט הכתוב ירצה כי הגם שאמר למעלה אל תונו ודקדק לומר מיד להודיע כי באונאת מטלטלים הכתוב מדבר ולא באונאת קרקע, חש הכתוב שיטעה הטועה כי בקרקעות מותר לאונות, לזה אמר לא תונו וגו', ואמר **ויראת מאלהיך** פירוש הגם שאין דין אונאה בהם, הוא דוקא לענין משפט יושבי תבל, אבל לעולם איסור אונאה יש בדבר, וטעם שאמרתי שאין בו אונאה הוא מטעם שהנחתי משפט זה לדון אותו אני, והוא אומר **כי אני ה' אלהיכם** פירוש שופט אתכם בדבר הזה לא לצד שמותר לאונות בקרקע, והרבה דינים מצינו בתורה שה' סלק משפטם לבית דין של מעלה, ועיין מה שכתבתי בפרשת משפטים (כ"א י"ב) ומה לפנינו יש טעם בדבר לצד שימצא אדם מוכר שוה מאה בחמשים או להפך אין בית דין יכול לעמוד על הדבר לדעת הקנין שהוא לצד הרצון ואת שהוא לצד האונאה וסלק ה' דינו לבחון לבות ויודע מחשבות אדם ותחבולותיו:

וכבר כתבתי למעלה כי מקח טעות ישנו אפילו בקרקעות, וכן כתב הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות מכירה וכן המוכר לחבירו קרקע וכו' ונמצא במקח מום שלא ידע בו הלוקח מחזירו אפילו לאחר כמה שנים ע"כ, ופירושו זה כללוהו חז"ל במאמרם שאמרו אל תונו באונאת דברים שבזה נכלל כל מין אונאה כי גם המאנה חברו לרמותו בדברי שקר הוא מאנהו והרי הוא בכלל אונאת דברים:

יט) ונתנה הארץ פריה. פירוש פרי הקצוב בכחה לעשות, שהגם שנראה פרי הארץ לא נשער כי זה הוא כח הארץ ולא יותר, שהלא תמצא (כתובות ק"ב.) שגער החכם בארץ ועצרה כחה ולא נתנה פירותיה אחר כך כסדר הראשון, והרואה פירותיה אחר גערתו לא קודם יחשוב כי הוא זה כחה:

ואכלתם לשובע. אולי כי לצד שאמר ונתנה הארץ פריה שהוא בגבול האחרון בשומן הפירות, וטעם הפירות, לצד זה אין אדם יכול לאכול מהם כדי שביעה, וזה הוא מדברים הנרגשים כפי הטבע, לזה הבטיחם ה' כי יהיו הפירות באופן שיאכלו מהם לשובע:

וישבתם לבטח וגו'. והגם שכבר אמר בפסוק שלפני זה וישבתם על הארץ לבטח חזר לומר כן, להבטיח שלא יסובב הפלגת שבח הפירות לבא עליהם שודד, ולזה דקדק לומר בפסוק ראשון וישבתם על הארץ לומר שהבטחה זו היא על חימוד הארץ, והבטחה שניה על חימוד פירותיה, ובזה נמצאו בטוחים על הארץ ועל פירותיה:

כז **וכי תאמרו וגו'.** פשט הכתוב הוא על זה הדרך וכי תאמרו מה נאכל, ולצד שיש במשמעות מאמר זה ב' דרכים, הא' הוא טעם שלילות הרצון בדבר זה שלא יזרעו וכו' שאם כן מה נאכל ובהכרח לזרוע לחיותנו על האדמה, ודרך ב' הוא שאלה על הנסבב מקיום מצוה זו מה נאכל כיון שלא נזרע, לזה בא הכתוב ופירש הכוונה במאמר מה נאכל במה שגמר אומר **הן לא נזרע וגו'** פירוש לא שאנו אומרים מה נאכל לתת טעם לשלילות קיום מצוה זו אלא הן אנו מקבלים לא נזרע וגו' אלא כבן שאומר לפני אביו מה נאכל אז וצויתי וגו', אבל אם תהיה כוונתם במאמר מה נאכל לדרך הראשון אז לא יצו ה' אתם את הברכה:

כח **וצויתי את ברכתי וגו'.** ברכה זו אינה בצומח שכבר הבטיח ונתנה הארץ פריה שהוא גבול שגבל ה' בכחה, אלא שמבטיח ברכת התבואה ככד קמח הצרפית (מלכים א' י"ז) וכשמן אשת עובדיה (מ"ב ד'), והוא שדקדק לומר **ועשת את התבואה** פירוש הברכה שיצו ה' תעשה ריבוי בתבואה כדי שתספיק לג' שנים הגם שהארץ תוציא צמחה כמדוי שנה בשנה, צא ולמד מקב חטים שבעליה (תענית כ"ד), ועיין מה שפירשתי בפסוק וכי יש לי כל (בראשית ל"ג י"א):

לשלוש השנים. פשט הכתוב הוא לשנה עצמה שהיא ששית ושנת שביעית ושנה שמינית, על זה הדרך מחודש סיון של שנה ו' עד חודש סיון של ז' ושל ח' הרי ב' שנים ומחודש סיון של ח' עד סיון של תשיעית הרי ג' שנים, והוא מאמר הכתוב **עד השנה התשיעית** ולא עד תחלתה של ט' אלא עד בא תבואתה הרי ג' שנים מיום ליום, והוצרך הכתוב לפרש לבל תחשוב שמקצת שנה חשוב שנה:

כט **וזרעתם את השנה וגו'.** הוצרך לומר כן, מצד שאמר ועשת את התבואה לג' שנים חש שיאמר האומר אם שנה שמינית בת זריעה היא למה יעשה נס כדי שתהיה תבואת שנה ו' עושה לשמינית, לזה גמר אומר וזרעתם את השנה השמינית, ונתן טעם לברכת תבואת שנה ו' צורכי שנה שמינית שהוא מטעם ואכלתם מן התבואה ישן כדי שתאכלו שנה שמינית תבואה ישן ולא חדש כי הישן משובח לבריות יותר מן החדש (ב"ב צ"א): כידוע, וכרחם אב על בנים ירחם ה' על עמו:

כ **כי ימוך אחיך וגו'.** פרשה זו תרמוז ענין גדול והערה ליושבי תבל, כי ימוך על דרך אומר (קהלת י' י"ח) בעצלתים ימך המקרה, ואמרו ז"ל (תענית ז'): עשיתם לאותו שנאמר בו (תהלים ק"ד) המקרה במים עליותיו מך, כי כשהתחנתונים מטין מדרך הטוב מסתלקים ההשפעות ומתמסכן עמוד הקדושה, כי העיקר תלוי בהתחנתונים, ואמר **ומכר מאחוזתו** ירצה על המשכן משכן העדות אשר הוא אחוזתו ית' שבו השרה שכינתו ובעונותינו נמכר הבית ביד האומות, וכמאמרם ז"ל (מדרש תהלים ע"ט) בפירוש פסוק מזמור לאסף באו גוים וגו', והודיע הכתוב כי גאולתו היא ביד הצדיק אשר יהיה קרוב לה' על דרך אומר (לעיל י' ג') בקרובי אקדש הוא יגאל ממכר אחיו, כי האדון ב"ה יקרא לצדיקים אח כביכול דכתיב (תהלים קכ"ב) למען אחי ורעי, והגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם ויאמר להם הטוב לכם כי תשבו חוץ גולים מעל שלחן אביכם ומה יערב לכם החיים בעולם זולת החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשלחן אביכם הוא אלהי עולם ב"ה לעד, וימאס בעיניו תאוות הנדמים ויעירם בחשק הרוחני גם נרגש לבעל נפש כל חי עד אשר יטיבו מעשיהם, ובזה יגאל ה' ממכרו, ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל ומהם יבקש ה' עלבון הבית העלוב:

כא **ואיש כי לא יהיה לו גואל.** על דרך אומרם ז"ל (סנהדרין צ"ג). אין איש אלא הקדוש ברוך הוא דכתיב (שמות ט"ו ג') ה' איש מלחמה, כשלא יהיה לו גואל כי אין איש שם על לב אין מנהל ואין מחזיק ביד אומה ישראלית להשיבה אל אביה, אל תאמר כי ח"ו אבדה תקוה, אלא והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו, אמרו ז"ל (סנהדרין צ"ח) כי היסורין והגלות הם תקון האומה להכשירה, והוא מה שרמז **והשיגה ידו** על דרך אומר (דברים ב' ט"ו) יד ה' היתה בם שהיא מדת הגבורה החובטת באומה בגלות המר, ובאמצעות זה ישיג למצוא כדי גאולת הבית:

[כז] ואומר **וחשב וגו'**. הנה לצד שהמכר הוא בעונותינו כאומר (ישעי' נ' א') הן בעונותיכם נמכרתם והעון הוא חוב על האדם, בשעת קריעת השטר צריך לעשות חשבון החוב שעליו ולפרוע הנשאר, והוא אומר **וחשב את שני ממכרו** השנים שנשאר הבית מכור ויתנכה לפי שיעור השנים מעונות ישראל, והעודף ישיב על דרך אומרם ז"ל (יומא פ"ו): במשפטי התשובה ותיקוניה תשובת המשקל אם אדם נהנה מהעון יסגף עמו כשיעור מה שנהנה מהחטא ובזה יפרע חובו, וכמו כן יעשה אדון העולם כשיתקרב זמן הגאולה, והוא מאמרם ז"ל (סנהדרין צ"ח) שיהיו חבלי משיח, ובזה **ושב לאחוזתו** פירוש חוזר אל הקדוש ברוך הוא, גם על ישראל על דרך אומר (דברים ל"ג) **ושב ה'** את שבותך ואמרו ז"ל (מגילה כ"ט). ישיב לא נאמר אלא **ושב וגו'**:

[כח] ואומר **ואם לא מצאה ידו די השיב**. פירוש אם יראה האדון כי אין כח בעם לסבול חבלים עוד ורבו חובותיהם למעלה ראש ואפם בהם כח הסבל, והיה **ממכרו עד שנת היובל** שהוא זמן המוגבל לגאולה בעתה, ואז **ויצא ביובל ושב לאחוזתו** כי קץ הגלות ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים ח"ו:

[כט] ואיש כי ימכור. אחר שאמר ענין מכר הבית חזר הכתוב לתת טעם לדבר איך יהיה הדבר הזה שימכור ה' אחוזתו בית הבחירה, והוא אומר ואיש זה הקדוש ברוך הוא, **כי ימכור בית מושב** פירוש בית שבו מושב אלהים זה בית המקדש, עיר חומה זו ירושלים דכתיב (תהלים קכ"ה) ירושלים הרים סביב לה, אמר הטעם הוא **והיתה גאולתו** שבאמצעות זה אדרבה נגאל, על דרך אומרם ז"ל (מדרש תהלים ע"ט) בפסוק מזמור לאסף וגו' שהשליך ה' חמתו על עצים ואבנים שזולת זה לא היה נשאר מישראל שריד ופליט ואם אין ישראל אין בית המקדש ולא ירושלים, לזה והיתה גאולתו של עם וגאולת הבית כי יש תקוה ושבנו בנים לגבולם:

[ל] וכי ימוך אחיך וגו'. פרשה זו תעיר האדם על רוח ה' אחינו אשר שכן בתוכנו, ואמר כי ימוך אחיך שהוא רוח החיים אשר נטע בתוכנו לחיותנו, אם ראה האדם כי לא האיר בתורה ולא במצות כי אין ענין כי אם מן התורה והמצות, **ומטה ידו** והחשיך אורו והודו, **עמך** פירוש לצד היותו עמך הוא שנתמוטט שזולתך היה אורו מאיר מסוף העולם ועד סופו, ותמצא שיבקש ה' להחזיר לו הרוח כאשר נתנה כאומר (קהלת י"ב ז') והרוח תשוב וגו' ואמרו ז"ל (שבת קנ"ב): תנה לו כמן שנתנה לך, ויצו ה' **והחזקת בו** פירוש שיתחזק לשוב בתשובה להשיבו למכוננו, כי אין לך דבר המעמיד לרוח החיוני במקום גבוה כתשובה:

ואמר גר ותושב. דע כי אמרו יודעי נסתרות לה' (קב הישר פל"ב) כי יש בחינת נפשות שה' מביאם באדם בסוד העיבור לסיבות ידועות, יש שבאים להתגורר עם האדם בעשותו איזה מצוה כדי להשתתף במעשה וזוכה בזה, ויש שבאה ומתישבת לסיבות מופלאות אשר הפליא ה' בתיקון הנפשות, וכנגד שניהם אמר **גר ותושב וחי עמך** כנגד ב' הנפשות הבאים שלא מדעתו כשהוא מתחזק לשוב בתשובה, ויזהר עוד שלא יחשיך אור רוחו והגרים אתו, והוא אומר **אל תקח מאתו** מת שיש בו ובמה בנשך ובמרבית כאשר אבאר בסמוך, **ויראת מאלהיך** פירוש כי מאורו חלק הנפשות הטהורות השיב לו פקדונו, ומבקש עוד **וחי אחיך עמך** שיחזיר הנפש בתוספות חיות באמצעות עבודת הקודש אשר ציוהו ה', והגם שאמרו תנה לו כמו שנתנה לך, זה צד ההסתפקות, או לפי מה שפירשתי בספרי חפץ ה' (שבת קנ"ב) כי כשיתנה לה' כמו שנתנה לו בזה היא מתעלית ומוסיפה חיים ואור עליון ועיין שם:

[לז] ואמר **את כספך וגו'**. כאן פירש מה הוא הנשך והתרבית אשר מחשיכים אורו, **את כספך** הם הדברים שהאדם כוסף בעולם הזה לדברים הנדמים, **לא תתן לו בנשך** כי כשאדם משלים תאות נפשו הבהמית ומטעים רוחו מכסופיו הוא נשך בזה ומטיל בו ארס החטא, ואמר **ובמרבית לא תתן אכלך** פירוש אפילו אכלך שהוא דבר שהורשית לאכול לא תרבה בו, כי כשאדם הולך אחר גרונו ויטה גבול התאוה שבו למותרות בזה יחשיך אור הנפש כי כשזה קם זה נופל כשמתרבה תאבון המורגש מתמעט תאבון הרוחני, והוא מאמר הכתוב (משלי י"ג כ"ה) **צדיק אוכל לשובע נפשו**, לא להנאת ההרגש, ואמרו **אני ה'** וגו' פירוש והגם שאני אומר לכם להוציא אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען לא לאכול מטובה ולשבוע מפריה הוא התכלית אלא להיות לכם לאלהים הוא עיקר הארץ, ואמרו ז"ל בתורת כהנים וז"ל כל היושב בארץ ישראל מקבל עליו עול מלכות שמים:

[לט] וכי ימוך אחיך וגו'. פרשה זו תרמוז למה שאמרו ז"ל בספר הזהר (תיקונים י') כי ה' צוה לשר אדום שהוא ס"מ שלא יתנהג באכזריות עם ישראל, והוא אומר **כי ימוך אחיך** על דרך אומר (מלאכי א') הלא אח עשו ליעקב, עמך פירוש נמיכותו ועניותו הוא לצד היותו עמך שנתלוה לדרכיך הרעים,

ונמכר לך על דרך (ישעי' נ"ב ג') חנם נמכרתם ודרשו בספר הזוהר (ח"ב קכ"ח.) כי בחינת ס"מ תקרא חנם, שגלות החל הזה הוא לאדום זכור ה' לבני אדום, ויצו ה' **לא תעבוד בו עבודת עבד** על דרך אומרו (ירמי' ב' י"ד) העבד ישראל וגו', אלא **כשכיר כתושב יהיה** וגו', לצד שיש בישראל ב' בחינות, המון העם ויושבי בשבת תחכמוני (ש"ב כ"ג), ותמצא שהגם שישראל מעלין מסים וארנוניות אין לומדי התורה בכלל דכתיב (דברים ל"ג ג') והם תוכו לרגליך ואמרו ז"ל (ב"ב ח'.) וכו', וכתיב (עזרא ז') מנדה בלו והלך לא שליט וגו', כנגד ההמון עם אמר כשכיר שהם מכורים בעד עונותיהם, וכנגד הצדיקים אמר כתושב שאינם אלא יושבים בין האומות בגלות אבל אין עליהם משא מלך:

ואמרו עד שנת היובל הוא גבול הגאולה כידוע יעבוד עמך, ומודיע ה' כי סוף סוף יצא מעמו דכתיב **יצא מעמך, הוא ובניו** פירוש הניצוצים המתבררים באמצעות היותם עמו והוא סוד הגלות, שאם לא כן למה לא ייסרם ה' בשבט מוסר שם בארצם ובנחלתם אלא אחד מהטעמים הוא כדי שיבררו הניצוצות של הקדושה מבין הארצות כי כל מקום ומקום שימצאון שם ישראל באמצעות היסורין והתורה והמצות הניצוצות מתבררים מעצמם, והוא סוד אומרו (קהלת ח') עת אשר שלטה האדם באדם לרע לו. ואם תאמר אם כן אם לא היו ישראל חוטאים וגולים מי היה מברר המתבררים עתה בתפוצת ישראל, דע כי אם לא היו ישראל חוטאים היה להם כח לברר ניצוצות הקדושות במקום שהם מכל המקומות אשר באו שם, מה שאין כן אחר חטאם דחלש כחם ולואי שתשיג ידם במקום עצמו אשר שם הניצוצות, ואמר **ושב אל משפחתו** כי בבא הגואל יטע ה' בתוכנו אורו יתברך אשר שם הוא משפחת עם בני ישראל, גם יקומו שוכני עפר וישבו כל אחד אל אחוזת אבותיו הוא אור עולם בית המקדש כוננו ידיו יתברך לא תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך, ומצד דבר זה יתחייב מיתה ס"מ לעתיד לבא כמאמרם ז"ל (סוכה נ"ב.) שהרי הוא מותרה ועבר מצות ה':

ונה' כי לי בני ישראל עבדים וגו'. צל"ד למה כפל לומר עבדים עבדי הם, ונראה כי יכוין לומר על זה הדרך כי לי בני ישראל עבדים מעיקרם קדושים מבטן ומהריון בשורש נפשותם הגם שלא היה מוציאם ממצרים, וכל זה למה שממנו ואליו, אבל מה שמהם לחייבם להחזיק את עצמן לעבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים שהוא טעם מוכרת להם ומחייב להתייחס להם שם עבדות:

אני ה' אלהיכם. טעם שהתחיל הכתוב לדבר דרך נסתר כי לי וגו' עבדי הם וגמר אומר לנוכח אני ה' אלהיכם, אולי כי לצד שמצוה לקונה עבד עברי שישלחנו בשנת היובל, לזה נתן לו הטעם לצד שהוא עבד ה' כאמרו עבדי הם, ולצד שיאמר הקונה כי טעם זה יוצדק לגבי העבד שלא יפקיע עבודתו וימכור עצמו לצמיתות אבל הקונה אין עליו חיוב, ומה גם אם הוא מוכר עצמו לגר תושב או לעקר הוא העובר על מצות ה', לזה גמר אומר **אני ה' אלהיכם** מדבר עם הקונה שעמו התחיל לדבר בתחלת הפרשה כי תקנה ועם אותם שצוה אותם לנוכח לא ירדנו בפרך לעיניך, כי דבר מלך שלטון עליהם לקיים כל הכתוב:

ויקרא פרק-כו

ב' את שבתותי תשמורו וגו'. צריך לדעת למה חזר הכתוב וצוה כאן על השבת, ונראה שנתכוין להסמיך מצות שבת למצוה שלפניה דכתיב לא תעשו לכם אלילים וגו' לומר כשם שע"ז שקולה ככל התורה גם מצות שבת שקולה ככל התורה כולה, גם עוד יכוין לומר על השמיטות שהם נקראים שבתות דכתיב (לעיל כ"ה ב') שבת לה' שמזהיר עליהם לשומרם, וסמך לאזהרה זו אומר **ומקדשי תיראו** על דרך אומרם ז"ל (אבות פ"ה) לא נחרב הבית אלא בשביל שלא שמרו מצות שביעית, וכן אמר הכתוב (לקמן כ"ו ל"ד) אז תרצה הארץ את שבתותיה, והוא עצמו אומר **את שבתותי תשמור ומקדשי תיראו** שלא תסבבו להחריבו כשלא תקיימו מצות השבתות, ויש לך לדעת כי הגם שה' משליך חמתו על ביתו ונחלתו לחללה לכפרת עון כאומרם ז"ל (מדרש תהלים ע"ט) בפסוק מזמור לאסוף עם כל זה על הכל יביא ה' במשפט כל המסבב בחטאו את הדבר הרע הזה ביום המשפט הנורא כשיעמוד בעל הבית המקודש ויתבע האיש המגרש, ומה גם למה שאמר הנביא (הושע י"א) לא אבא בעיר ודרשו ז"ל (זוהר ח"א א'): נשבע הקדוש ברוך הוא כו' אנה יוליך את חרפתו ומה מענה בלשונו ומה גמול יעריכנו, והוא מה שרמז הכתוב כאן באמרו ומקדשי תיראו כי עונשו גדול, וישער מזה עונש השמיטה, לשומרה: